

K niektorým otázkam vyčleňovania území s rozptýleným osídlením: príklad Myjavskej kopaničiarskej podoblasti

Štefan OMASTA

Abstract: *This paper discusses various approaches of dispersed settlement areas delimitation on the example of Myjavská kopaničiarska podoblast' (the Myjava dispersed settlement subregion). Operating with different types of spatial units, the main delimitative criterion is always the existence of "kopanice" (type and local name of dispersed settlement in the Myjava region). The classification of spatial units is based on statistical and empirical approach.*

Keywords: *dispersed settlement, kopanice, border, delimitation*

Úvod a formulácia cieľa

Rozptýlené osídlenie je svojím charakterom, genézou a klasifikáciou špecifickým typom osídlenia. Najrozšírenejším typom na Slovensku z hľadiska genézy je kopaničiarske osídlenie, typické pre oblasť Detvy či Myjavy. Tomuto typu osídlenia sa venovala dostatočná pozornosť, avšak niektoré otázky, ako napr. otázka presného vymedzenia územia s rozptýleným osídlením od území s kompaktným osídlením nie je detailne vyriešená dodnes. Cieľom tohto príspevku je vyhraničiť územie s rozptýleným osídlením na príklade Myjavskej kopaničiarskej podoblasti, pričom jedným z dôležitých prvkov, ktoré sme v tomto príspevku pri priestorovom vymedzení oblasti (v našom prípade podoblasti) aplikovali, je veľkosť jednotlivých územných jednotiek, ktoré začleňujeme do predmetných oblastí, či už pracujeme s obcami, katastrálnymi územiami alebo základnými sídelnými jednotkami. Podiel obyvateľov žijúcich na kopaničiach je najdôležitejším kritériom, ktoré nám rozdeľuje územné jednotky na typicky kopaničiarske, resp. územia s menším zastúpením kopaničiarskeho obyvateľstva, avšak pre podrobné vymedzenie takýchto území by sa žiadal terénny výskum na veľkom území, čo by mohlo byť štúdiou pre skupinu vedcov s oveľa rozsiahlejším výstupom (napr. ako tomu bolo v 60-tych rokoch 20. storočia – Nahálka, 1966).

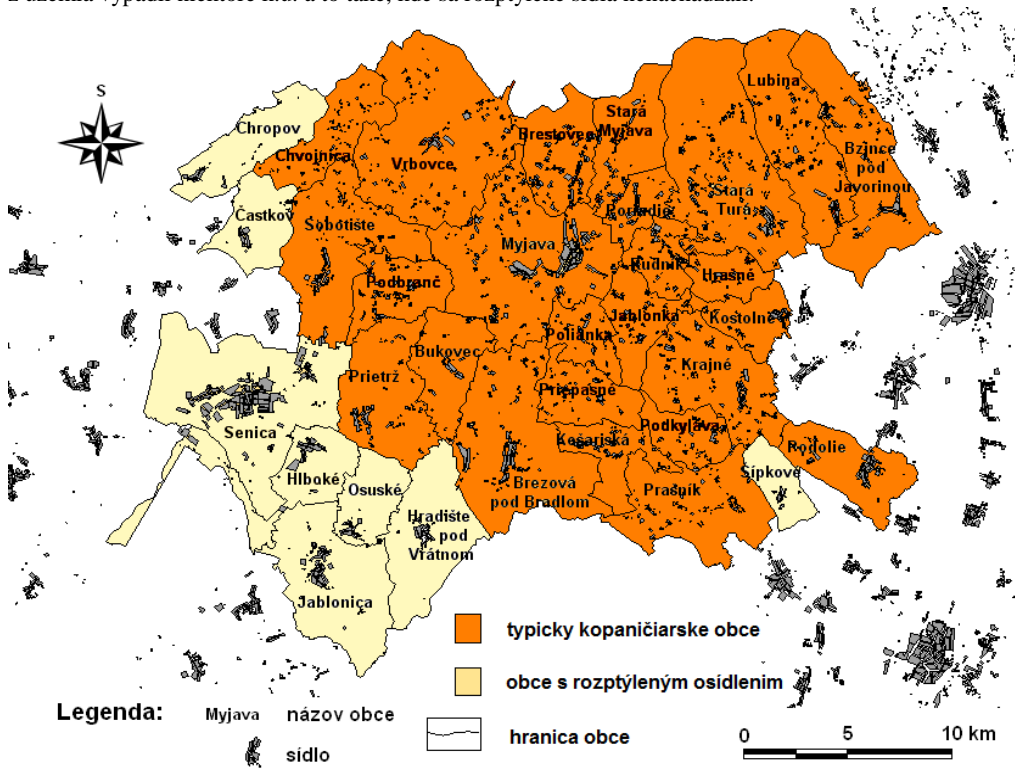
Použitie metódy

Pri vyčleňovaní územia s rozptýleným osídlením vychádzame z niekoľkých faktov. Za územie, ktoré zaradíme do územia s rozptýleným osídlením považujeme také, kde je prítomnosť aspoň jedného sídla nachádzajúceho sa mimo hlavného sídla územnej jednotky (spravidla obce) vzdialenej od nej min. 200 m a súčasne musia tieto sídla tvoriť väčší celok, čiže sa nemôže vyskytovať na území samostatne. Dôležitým faktom, ktorý si treba ujasniť je, čo budeme považovať za kopanicu a čo za jadro obce, resp. podružné ústredie. Za najdôležitejšie kritérium považujeme počet domov nachádzajúci sa v danom sídle. Niektorí autori považujú za kopanicu (viesku) sídlo, s počtom domov max. 20 (Verešík, 1974). Sídla s väčším počtom domov sú už podľa neho malá dedina. My sa prikláňame najmä vzhľadom k miestnym pomerom a reálnej situácii k číslu 45, ktoré nám oddeľuje kopanicu od ústredia, resp. podružného centra obce. Sídla s väčším počtom domov (v rozmedzí 45 – 50 domov je týchto sídiel v skúmanom regióne značný počet) už sústreďujú isté znaky a funkcie vyššie spomínaných centier. Pri práci s našim záujmovým územím ešte pristupujeme ku kroku, ktorý nám oddeľuje územné jednotky typicky kopaničiarske od území síce patriacich k územiu s rozptýleným osídlením, avšak len na základe prítomnosti rozptýleného sídla v danej jednotke, ktoré nevzniklo kopaničiarskou kolonizáciou, ale väčšinou už pred ňou – obr.1.

Vyhraničenie územia s rozptýleným osídlením

Touto metódou sme pri vyčleňovaní územia s rozptýleným osídlením vyhraničili 33 obcí patriacich do Myjavskej kopaničiarskej podoblasti, pričom 25 z nich má charakter typickej kopaničiarskej obce.

Ďalšou hierarchickou úrovňou pri vyčleňovaní boli katastrálne územia (ďalej len k.ú.), kde v našom prípade väčšina obcí mala práve jedno k.ú. Pri meste Senica a obci Bzince pod Javorinou nám z územia vypadli niektoré k.ú. a to také, kde sa rozptýlené sídla nenachádzali.

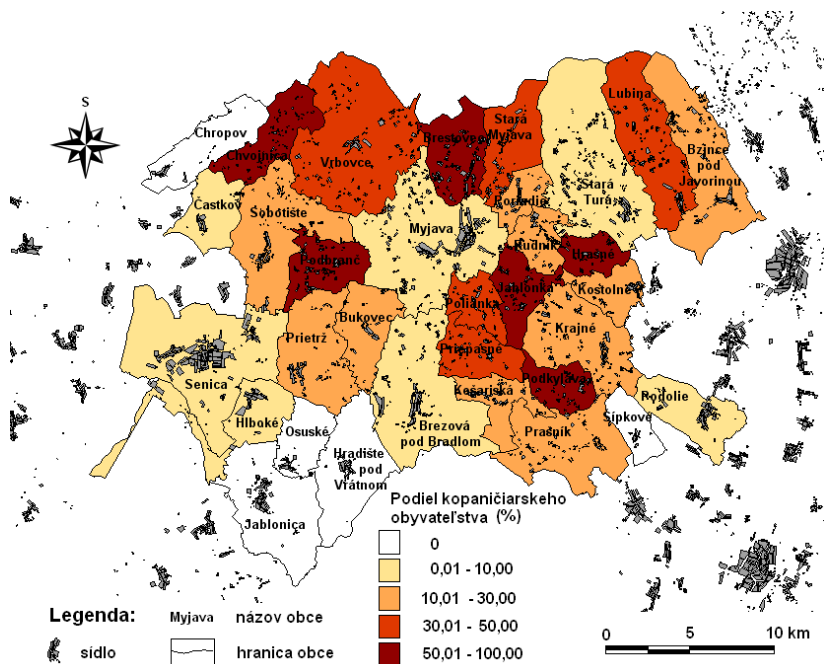
Obr. 1. Vyčleňovanie územia Myjavskej kopaničiarskej podoblasti na úrovni obcí. Zdroj: ESRI Data

Pri vyčleňovaní na úrovni k.ú. nám do daného územia spadá 35 k.ú., z ktorých môžeme 28 zaradiť do územia s kopaničiarskym osídlením – obr. 2. Ďalšou hierarchicky nižšou jednotkou sú časti obce. Avšak vzhľadom na podobné výsledky ako pri základných sídelných jednotkách, no najmä kvôli obmedzeniu veľkosti príspevku sa týmto venovať nebudeme.

Najnižšou úrovňou s akou pracujeme pri vyčleňovaní územia s rozptýleným osídlením, sú ako sme už vyššie spomínali základné sídelné jednotky (ďalej len ZSJ). Na tejto úrovni je vyčlenených v rámci územia 116 ZSJ ako územia s rozptýleným osídlením. Avšak tu nastáva menší problém, pretože pri štatistike zo SODB 2001 je ZSJ najnižšou územnou jednotkou, ktorá však v skutočnosti nezodpovedá práve jednej kopanici.

Zhruba pri polovici prípadov táto ZSJ obsahuje viac ako jednu kopanicu (overené terénnym výskumom, štúdiom máp a satelitných snímok). Teda ak berieme do úvahy, že za kopanicu berieme sídlo s počtom domov max. 45 (viac sú už podružné centrá a centrá obcí), tak sa nám vyskytnú prípady, kedy nám štatistika uvádza napr. ZSJ s počtom domov 185 (ZSJ Kostolné), avšak v rámci nej sa nachádza aj kopanica Hučkovci, ktorú nám už štatistika nevymedzuje, a tak túto ZSJ tiež zaraďujeme do územia s kopaničiarskym osídlením. Týmto nám počet ZSJ stúpne z pôvodných 116 na 137, čo je nárast o vyše 16 %. Berúc však do úvahy reálnu situáciu a teda fakt, že niektoré ZSJ, hoci sú samostatne vyčlenené, nám tvoria jedno kompaktné územie (či už centrum obce, alebo podružné centrum, príkladom je napr. Stará Myjava, kde ZSJ Krížikovci, Juríkovci a Horný Vyhon tvoria centrum obce), sa nám tento počet zníži na 130 ZSJ. To vysvetľuje aj fakt, ktorý môžeme vidieť na obr. 3, kde nám v rámci kompaktného územia zostávajú menšie plochy, nezačlenené do typicky kopaničiarskeho územia. Istým pomocným ukazovateľom pri snahe o komplexné a teda čo najreálnejšie vyčlenenie územia s rozptýleným osídlením a jeho oddelenia od územia s kompaktným osídlením, je podiel obyvateľstva žijúceho na kopaničiach.

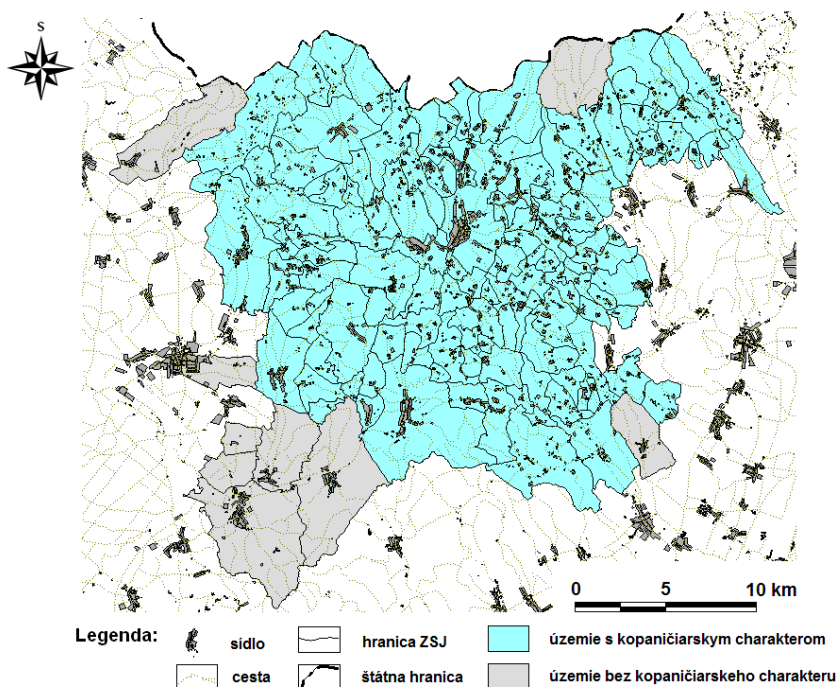
Obr. 4. Podiel obyvateľstva na kopaničiach v Myjavskej kopaničarskej podoblasti.
Zdroj: ESRI Data; ŠÚ SR, 2010

Podiel sledujeme na úrovni obcí, vychádzajúc z SODB 2001, pričom za obyvateľstvo žijúce na kopaničiach sme považovali to, ktoré prislúcha ZSJ, ktorá nemala viac ako 45 trvalo obývaných domov. To, že nám niektoré obce vykazujú nulový podiel je dôsledkom toho, že pri týchto obciach pozostáva ich územie len z jednej ZSJ a zahŕňa len jedno rozptýlené sídlo, prevažne nezaložené ako kopanica – obr. 4.

Záver

Pri komplexnom (v našom ponímaní, pretože do úvahy by sa dali brať ďalšie a ďalšie kritériá) vyhraničení územia vychádzame z faktu, že územie berieme ako kompaktný celok, teda bez hiátov vo vyčlenenom území. Rozhodli sme sa tak aj preto, lebo hoci najmä pri mestách sú aj typické urbánne ZSJ, mestá a centrá obcí sú reálnou súčasťou územia s kopaničarským osídlením, nakoľko existujú medzi nimi a kopanicami pevné a intenzívne väzby a toky a zároveň sú aj akými centrami dochádzky za službami prácou atď. Iba pri okrajových častiach sme vyhraničili zvlášť územie, ktoré síce spadá do územia s rozptýleným osídlením, avšak nie do kopaničarskeho územia Myjavskej podoblasti. Teda územie je najmä na úrovni ZSJ sčasti diferencované – obr. 5. Pri tomto vyhraničení nám okrajové časti, ako napr. Chropov, Hradište pod Vrátnom, Osuské, či Šípkové spadajú do kategórie územia s rozptýleným osídlením, ale nie do typického kopaničarskeho územia. Špecifikom je ZSJ Polesie Stará Turá (SV časť územia), uprostred kopaničarskeho územia, avšak celú plochu tohto ZSJ zaberajú lesy masívu Javorina, bez prítomnosti jedinej kopanice.

Aplikáciou tohto prístupu vyhraničenia území s rozptýleným osídlením na celé Slovensko, ktorým by sa nám zmenil počet územných jednotiek na úrovni obcí spadajúcich do územia s rozptýleným osídlením zo 166 (Spišiak, 1998) na 126 obcí (čo je rozdiel takmer 25 %) by sme mohli poukázať na nové vymedzenie týchto oblastí, ktoré najnovšie spresnil Huba (1989) resp. na ich diferenciaciu, čo by však bolo predmetom pre širší výskum.

Obr. 5. Komplexné vyhraničenie územia s rozptýleným osídlením na príklade Myjavskej kopaničiarskej podoblasti. Zdroj: ESRI Data

Literatúra

- FEKETE, Š., 1947: Typy vidieckeho osídlenia na Slovensku. Spisy Slovenskej zemepisnej spoločnosti, 1, Bratislava, 7-17.
- HUBA, M., 1989: O niektorých otázkach genézy a súčasného stavu kopaničiarskeho osídlenia na území Slovenskej socialistickej republiky. Geografický časopis, 41, 2, Geografický ústav SAV, Bratislava, 138-155.
- JANŠÁK, Š., 1929: Príspevok k štúdiu osídlenia Slovenska, Obce a kopanice. Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti, 23, 3-4, Turčiansky sv. Martin, 93-111.
- KOLEKTÍV AUTOROV, 2003: Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2002. Perfekt, Bratislava, 344 p.
- NAHÁLKA, P. ET AL., 1966: Výskum rozptýleného osídlenia na Slovensku. VÚPS SF SVŠT, Bratislava, 144 pp. + príloha
- SITÁR, E., 1967: Kopaničiarske osídlenie na Slovensku (niektoré otázky súčasného stavu). In: Vlastivedný časopis, 16, 3, Bratislava, 125-135.
- SPIŠIAK, P., 1998: Vývoj obyvateľstva v kopaničiarskom osídlení Slovenska. In: Dubcová, A. (ed.): Geografické informácie – Nitra 5, Katedra geografie FPV UKF, Nitra, 18-25.
- VEREŠÍK, J., 1974: Vidiecka sídla. Slovensko – Ľud 3, 1. časť, Obzor, Bratislava, 463-475.

Tento príspevok vznikol s podporou grantového projektu VEGA č. 1/0454/09.

Some Questions of Delimitation of Dispersed Settlement Regions: Case Study of Myjava Dispersed Settlement Subregion

Štefan OMASTA

***Summary:** The most significant factor for the delimitation of the dispersed settlement area is the type of spatial unit. This paper operates with the land of commune as the highest type of the unit expressed by cadastral area, part of commune area and the basic settlement unit (BSU) as the smallest unit. Statistical approach is based on the data from the census 2001 where the number of houses in particular units is considered. This approach is combined with the field survey and the real image of the area. The unit is considered "kopanice" if there are no more than 45 houses in the unit. Operating with commune area units, only 25 out of 33 considered units can be empirically regarded as kopanice, which makes the 25 % difference between the values of statistical and empirical approach. Likewise, to commune area units, the differences between particular approaches are 20 % when cadastral area units are used and 5,9 % when parts of commune area units are used. Considering the smallest spatial unit type - BSU, the number of units regarded as kopanice based on empirical approach is 16 % higher than the number based on the statistical approach. It is because there are more than 45 houses in one BSU statistically, but in fact one BSU can contain more localities that could be regarded as kopanice. On the other side, although there are some BSUs consisting of less than 45 houses, these houses are part of the contiguous built-up area, so according to empirical approach those BSUs cannot be regarded as kopanice. It lowers the difference between the values based on empirical and statistical approach from 16 % to 12 %.*

Adresa autora:

Mgr. Štefan Omasta
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava
omasta@fns.uniba.sk